

ישיבת המאה עשרים ושלוש

ביום ט' בתמוז תשל"ה, בשעה 3.30 אחה"צ בבית האקדמיה בירושלים.

הנוכחים: החברים האדונים אברמסון, איתן, אירמאי, בן-חיים, דותן, א' הלקין, ייבין, מלמד, סדן, רבין, שבטילאל, שירמן, שלי.
 החברים היועצים אבן שושן, ברוידא, ברמאיר, גולדנברג, מייזלש, מיקם, פורת, צרפתי, קלעי.
 המנהל האמרכלי הא' בן-מנחם.
 חברי המזכירות הגב' בהט, קלאר והאדונים א' בנדויד, ויינר, מדין, מירקן.

- סדר-היום: א. גמר הדיון בכללי הצירי: משקל מִפְעֵל.
- ב. מונחי רפואה: פאתולוגיה. אישור הרשימה.
- ג. תעתיק תנועת e

א. הא' בן-חיים: מליאת האקדמיה בישיבתה ביום כ"ה בטבת אישרה בלא ויכוח את הצעת הוועדה לדקדוק, שכל חבריה הסכימו עליה, כי השמות ע"מ מִפְעֵל הצירי שבהם מתבטל בנטייה לשווא וכמוכן חוץ מלפני -כס, כן, שלפניהם ייעשה הצירי לסגול.

על החלטה זו ערער חברנו הא' דותן בישיבת המליאה ב"א בסיוון ונימק ערעורו הן בטעמים עיוניים והן בטעם מעשי, ודבריו כפי שהושמעו הריהם נתונים לפניכם בכתב.

אזכיר שתי הנחות יסוד, המונחות בכל מעשי הדקדוק, שעשה ועד הלשון לשעבר ושעשתה האקדמיה ללשון עד היום:

א) בוויכוח הגדול בוועד הלשון בתרע"ד מה צריך להיות דקדוקה של הלשון החיה - דקדוק המקרא או כפי השינויים שנשתנתה בסידורים וכיוצא בהם (קראו לכך בשם לשון חכמים) - בוויכוח הגדול הזה הוסכם, והוגשם למעשה בבית-הספר העברי, שדקדוק המקרא מחייב - מה שאין כן אוצר המלים, שהוא פתוח למקורות המאוחרים ("מקבלים" אנו מהספרות התלמודית והמדרשית מלים ומבטאים החסרים לנו וכן צורות דקדוקיות חדשות שיש בהן תוספת על מה שיש לנו בתנ"ך" (זיכרונות א, ב, ג, עמ' 37); לפיכך טרחתן של כל ועדות הדקדוק מאז ועד לזו, שהביאה הצעתה לפניכם, היא להשיב תשובה לכל אותן השאלות, שאין תשובתן נתונה בניקוד המקרא, או שהיא נתונה בצורה המשתמעת לשתי פנים, ועל כן ההכרעה דרושה בהן, לפחות בלשון הרשמית, זו שאנו מקנים בבתי האולפן השונים.

לאמתו של הדבר הוצרכו הוועדות להביא לפני המליאה אך את המסופק, את השנוי במחלוקת לשם הכרעה, אבל לימדנו הניסיון במשך שנים, שהכרח להביא לפני המליאה את כלל החומר הנוגע לשאלה הנתונה, כדי שתינתן תמונה מלאה, כיצד תשתלב ההכרעה במסופק בוודאי למערכת כללים יצוקה מקשה אחת, לפיכך ההצעה מכילה כללים מובנים ופשוטים כמו הצירי של גן המתבטל בנטייה: גְּנִי וכיו"ב.
 כלל מִפְעֵל, שאנו עסוקים בו עכשיו, אף על פי שיש בו כלשהו המשתמע לשתי פנים נחשב בעיני הוועדה - אני חושב שאני מביע את דעת רוב חבריה ככולם -

לכלל שרוב מניינו ורוב בניינו מוכרע מצד דקדוק המקרא. משום כך לא ראתה הוועדה סיבה לשנות מן המנהג הזה עשרות בשנים הן בכל מה שעשו ועד הלשון והאקדמיה כל השנים והן כמה שנעשה מחוץ להם, והמנהג הוא - כעדות ספרי הדקדוק והמילונים - לבטל את הצירי במשקל זה לשווא. וכך נהגה הוועדה, אף על פי שנטייתה לקיום הצירי ברורה מכל שאר הכללים, אבל משקל מִפְעֵל, היה בעיניה הגבול לחירותה לסטות מדרך המקרא בחינת "עד כאן יש לנו רשות להיכנס".

מהו אפוא המצב במקרא לפי הניקוד המקובל עלינו? דוד ילין בחיבור "משקלי השמות בלשון העברית", הנספח לספרו "תולדות התפתחות הדקדוק", מנה 40 שמות במקרא במשקל מִפְעֵל. לעשרה מהם יש נטייה במקרא - אם יצירת ריבוי ואם הצטרפות כינויים - שניים מהם מקיימים צירי במקום שלפי כללי הביטול נתחייב ביטול והם מִפְעֵלִים, מִשְׁחָתוֹ, ושמונה מבטלים: כמו מִסְמְרִים, מִזְבְּחוֹת, מִסְפְּדֵי וְעוֹד. אין צריך לשכוח דבר זה: כשאנו מדברים במשקלים, אפילו בגישתנו התיאורית המוחלטת ולא ההיסטורית, המשקל הוא יחידה הכוללת מבנים שונים של השורש, לפעמים אף מה שאנו מכנים גזרות שונות. דרך משל: כשמדובר במשקל מִפְעֵל לא ראיתי מישור - גם לא מדקדקים קדמונים - שיהסס לכלול בו מִאֲמַר, מַעֲמֵד או מִלְאָךְ וּמְרַבֵּב. הוא הדין במשקל מִפְעֵל, נכללו בו כדבר המובן מאליו גם מִזְבֵּחַ, מִסְפֵּד בחירק. לא נודע לי, שמישהו כלל מְרַבֵּב במשקל אחד ומְרַבְּבוֹת במשקל אחר. זה עניין אחד.

והעניין השני הוא, כי אמנם בגזרות החסרים והנחים יש שהמשקל ההיסטורי אינו שקוף כלל לרוב המשתמשים בלשון, כמו למשל בִּית שהוא משקל סגולי מנחי ע"ו או גְדִי שהוא משקל סגולי מנחי ל"ה. אבל חושבני שאין להגזים בעניין זה, כי אלה תופעות בודדות יחסית גם במסגרת הזיקות של משקלי השם בגזרות הנחים והחסרים למשקל השם בשלמים. על דעתי אין הטענה מתקבלת, שלמשל אין הקשר נהיר כגון בין מִתָּן או מִפֵּל ובין מִפְעֵל שבשלמים, כשם שלא תתקבל על דעתי הטענה כי רחוק מדוברי העברית הקשר שבין יִפֵּל מחסרי פ"נ ובין יִשְׁמַר מן השלמים. ואם כך הוא בכגון מִפֵּץ מן נפֵץ, כך הוא גם במִפֵּץ מן נפֵץ ששניהם במקרא, וכוודאי אין לרחק את מִפְעֵל הגזור מן הנחים והחסרים ממִפְעֵל הגזור מן השלמים, כשמדובר בהתנהגות ההברה שהנחות או החסרון אינם חלים בה. כאן מדובר בהכרת הצירי של מִפְעֵל (מִפְעֵל) ובזה משותפים מוֹקֵד, מוֹפֵת, מוֹעֵד ומִקֵּל - עם מִסְמְרֵי!

רבתיי, ר' יונה אבן ג'נאח ודאי לא היה מדקדק היסטורי. מושג זה לא היה ידוע אז, אלא היה מתאר את הלשון העברית. והוא מנה בפשיטות (הרקמה שער יא, עמ' קמט) מוֹקֵשׁ, מוֹפֵת, מוֹעֵד עם מִלְבָּן, מִקְבֵּר. בראייה כזאת אין מקום כלל לפקפק מהי דרכו של המקרא. וגדולה מזו: כלום יש בכוחן של שתי צורות בלבד של מלים נדירות מְקַהֵלִים, מִשְׁחָתוֹ לעמוד בפני צורות נטייה רבות של מלים שכיחות ביותר גם בימינו כמו מִקֵּל, מוֹפֵת, מוֹעֵד, מוֹקֵשׁ, מִסְמְרֵי, מַעֲשֹׂר, מִזְבֵּחַ, ואפילו מִסְפֵּד אינה דומה בשכיחותה למִקְהֵל ומִשְׁחָת. וזהו שהכריע ולדעתי מכריע את הכף!

מובן מאליו, שניקוד הסמיכות בצירי כמו מִפְתַּח בית דוד (ישע' כב כב) או מִקֵּל שקד (ירמ' א יא), מִקֵּל תפארה (ירמ' מח יז), ובמִקֵּל יד (יחז' לט ט) - או בפתח כמו מִקֵּל לבנה (בר' ל לו), מִזְבֵּחַ, מִסְפֵּד - אינו עניין לשאלתנו בדוננו בביטול הצירי, כשם שבמשקל פִּעֵל יִתֵּד, שִׁבַּע, שָׁכַן - יִקַּן, יִתֵּד, יִתֵּדל מִכָּאן וכיוצא באלה לא קבעו דבר בעניין ביטול הצירי לשווא.

היה ידוע לוועדה - והוסיף חברנו דותן נתונים - כי מחוץ למקרא ניקדו שמות שונים אפילו מקראיים בקיום הצירי. כ"י קאופמן, שהוא תמיד פתוח לפני הוועדה, מצאנו בו מפתחות בשווא תמיד, והשם בא בו כמה פעמים ופעם אחת בלבד מפתחו בצירי (טהרות ז, א), וכדאי לציין כי ילון, שבוודאי לא היה חשוד על התעלמות נוהגי לשון שמחוץ למקרא, ונקט הרבה את דרך כ"י קאופמן, במקום זה שינה ממנו וניקד מפתחו בשווא, עד כדי כך נשתרש המנהג.

הכררה שכפנינו כך היא: מה עדיף, האם נוסיף לקיים את הדרך שלא ערערו עליה עד כה - כלומר במשך עשרות השנים האחרונות - וכל ספרי הדקדוק והמילונים נקטוה - או שמא נחליט לקיים את הצירי בכל הנטייה למען הפישוט. אסור שנשכח: במקרה שתחליט המליאה על קיום הצירי שלא להפכו לשווא - נהיה מוכרחים להכניס למסגרת היוצאים מן הכלל מלים שעד כה היו בכלל והן מן השכיחות ביותר, כמו מוֹעֵד, מוֹקֵשׁ, מוֹפֵת, מוֹפֵחַ, שכן איני מתאר לעצמי שיוחלט לומר מוֹפְחִי, מוֹפְחוֹ, מוֹקֵשִׁים. גם לדעת חברנו דותן לא ייתכן שנאמר מוֹקֵלוֹת, מוֹעֲדִים. בכל דרך שהאקדמיה עתידה לנקוט. מכאן ואילך בעניין המשקל הנידון, חשוב שתדע את מלוא המשמעות של תוצאות הצבעתה. ואשר לי אף על פי שהלך לבי ברוב המקרים אחר הדרך לקיים את הצירי, חוששני, שקיום הצירי במשקל זה לא יהיה לתקנת הציבור, אלא אדרכה ירבה מבוכה אף מהומה ויסתור את כל המצוי במילונים המצויים ובכל מילוני ועד הלשון והאקדמיה ללשון. אילו עמדנו לפחות בשנת תרע"ד, לפני שחודש כל כך הרבה על פי הנוהג המקובל, הייתי ממליץ לקבל הצעתו של הא' דותן: בתשל"ה - שאנני אמת, כל פעם שאנו מקיימים את הצירי יש בו פישוט. כל מה שאין משנים בלשון יש בו פישוט. אבל אסור שנשכח, שקבע ועד הלשון עשרות מלים וכבר נכנסו במילונים ובדפי "למד לשונך", שערך בשעתו הא' דותן, והוא חייב שם לומר מְבַעֵר, מְבַעֵרִים בביטול הצירי.

אילו עמדנו באותן שנים שעדיין הנוהג לא פשט, היה אפשר להחליט על כך באופן אחר, ומן הסתם הייתי אני מצביע בעד קיום הצירי. אבל היום איני יכול להמליץ על קבלת הצעתו של הא' דותן. שכן בינתיים פשט המנהג, והוועדה לא ראתה אפשרות לסטות מן הנוהג, שהוא גם מצוי במקרא וגם נפוץ בלשון זמננו.

הא' דותן: איני מתכוון לפתוח בוויכוח בשלב זה. כבר אמרתי את דעתי בהרצאתי. אולם אני חייב להציג שאלה פשוטה, כי נדמה לי, שהצעת דבריי כאן, על המצוי במקרא, אינה מדויקת. שאלתי היא: האם יש אפילו פעם אחת ויחידה במקרא צורת מְקַטֵּל בנפרד, מְקַטֵּל בנסמך, מְקַטֵּלִי בנטייה, בבקשה, ומהי הצורה?

הא' בן-חיים: לא רציתי להיכנס לענייני דקדוק עיוני. אין השאלה נוגעת כלל לעניין, לפי דעתי.

הא' דותן: שאלתי שאלה, ואני מבקש תשובה.

הא' בן-חיים: אפשר לשאול, אם יש במקרא כל הצורות. יש מְקַל בנפרד, בנסמך ובנטייה.

הא' דותן: זה לא מְקַטֵּל.

הא' בן-חיים: מדוע זה לא מְקַטֵּל? לפי מה קובעים מהו מְקַטֵּל?

הא' דותן: אין איש יודע את השורש של מלה זו.

הא' בן-חיים: כל המדקדקים, ובהם רד"ק, מביאים אותה במשקל זה. במשקל מְקַטֵּל יש צירי.

הא' דותן: אם אתה אומר, שהמלה היחידה במשקל זה היא מְקַל, הרי התמונה הסטטיסטית במקרא שונה, ואי אפשר לומר, שהרוב במקרא כך. ואין זה נכון שכל המדקדקים מביאים "מְקַל" במשקל מְקַטֵּל.

הא' בן-חיים: איני יכול לומר, שמלים כמו מוֹעֵד, מוֹפֵת, מוֹקֵשׁ, אינן במשקל מְקַטֵּל. אין מדקדק שלא הביא זאת כמְפַעֵל. הן בדקדוק ההיסטורי והן בדקדוק שאנו מלמדים כל הצורות האלה נטייתן בשווא. השאלה היא, איך רואים את הדברים. כל הצורות כמו מְסַמֵּר, מְסַמְרִי; מְעַשֵּׂר, מְעַשְׂרוֹת נטייתן בשווא. יש מלים הרבה, שיש בהן צירי לא בצורת הריבוי אלא ביחיד. הוצא את מְקַל, אם לא ידוע שורשה של המלה. גם בלי מְקַל יש עשר מלים כאלה.

הא' דותן: אין לנו אף אחת. אי אפשר לשנות את העובדות.

הא' בן-חיים: נשמע את החברים המבקשים להשתתף בוויכוח.

הא' גולדנברג: אני מתלבט זמן רב בשאלה, איך נצא בכבוד מן הדיונים בכללי הצירי, ובכלל מן הדיונים מסוג זה של העמדת עובדות - למשל, שנטיתו של שם כמו בֵּן נכנסת לעניין הצירי.

העובדה שבמלה יש צירי בנפרד אינה הופכת אותו לשם במשקל זה. צורתה של מלה מסוימת היא לאו דווקא הצורה, שהיא במקרה הערך המילוני שלה; בדרך כלל אם נצא מן הערך המילוני ונעמיד אותו כמשקל, לא נוכל לקבוע כללים ראשונים של צורת הנפרד מְפַעֵל. צורת נפרד זו היא מקרה, שמתלכדות בו מלים ממשקלים שונים ומצורות שונות. אם נצא מצורה שצורות זהות במקרה מתלכדות בה מחמת חוקים פונטיים, המנסים להעמיד אותן על הראש, לא נוכל לעשות כללים אלה.

הדבר הפריע לי זמן רב וחשבתי, איך נוכל לצאת מן העניין, שאנו מנסים לקחת את הערך המילוני ולצאת ממנו ולקבוע מה יקרה לסימן ניקוד בנטייה. שהרי לפעמים יש בו דברים שונים, אשר במקרה הם מתלכדים בצורת הנפרד. העובדה, ששיטתנו היא לתת במילון את צורת העבר של הפועל לערך המילוני - זהו דבר שצריך להתגבר עליו; העובדה שאנו שמים כערך מילוני את השם ביחיד בצורת נפרד - גם זהו דבר שצריך להתגבר עליו.

נראה לי, שבשנים האחרונות הוציאה האקדמיה חלק גדול מזמנה לבטלה, כיוון שזו נראתה לכאורה דרך פראקטית מסוימת. אבל ספק גדול, אם אפשר לראות במשקפיים פונטיים את כל מערכת הצורות של הלשון העברית. יש דברים מורכבים הרבה יותר. איני חושב, שנוכל לפתור את הבעיה כשיטה של כללי הצירי. השאלה, אם הצירי משתנה או לאו מביאה אותנו למכוי סתום.

הא' בן-חיים: אנו דנים על העברית. כמאה מלים ויותר הן על משקל מְקָטֵל, ואלה אינן מלים מקראיות. השאלה היא אם נקיים בהן את הצירי. הדרך שהלכו בה המילונים והמדקדים, ובכללם ילין ז"ל, הייתה הדרך של נטיית רוב הצורות בשווא. לא הצענו לשנות את מה שבמקרא.

למשל, מְקָלֵף זה היחיד. במשך עשרות בשנים אמרו מְקָלְפִי. לבוא ולומר שאין לזה אחיזה במקרא – זה לא נכון. יש מְזַבֵּחַ, מְזַבְּחִי, איני חושב, שזה שונה מְמַזְבֵּחַ. ויש בידנו חומר בניקוד הבבלי, ושם אפילו ממזר נוטה בביטול הצירי. ואין צריך לומר מְסַפֵּד. ולפי דעתי מוֹעֵד הוא במשקל מְפַעֵל.

הא' גולדנברג: הייתי קובעו לפי הריבוי מוֹעֵדִים.

הא' בן-חיים: מוֹעֵדִים הוא בשווא. לא חשוב לפי מה, אלא מה שאתה קובע.

הא' גולדנברג: לא לפי צורת עבר בונים את מערך הפועל, ולא לפי הנפרד בונים את מערכת השם. העובדה, שיש צורה זהה ביחיד, אינה מצדיקה שנבנה לפיה את כללי הצירי. העובדה, שזו צורת נפרד ביחיד, אינה הופכת את המשקל לזהה.

הא' בן-חיים: ניסיוני במשך שנים מעטות לימדני, כי אין להעמיד בעברית כללי דקדוק על הפונולוגיה בלבד. ע"פ כללי הפונולוגיה אף נכון לומר מן חֶפֶץ – חֶפְצִי, כמו מן זָקֵן. כלום זה מקוים בלשון העברית? יש מלים כמו חֶפֶץ, ובהן הצירי מתקיים, זוהי עובדה. אילו היה אפשר להעמיד זאת על התנהגות התנועות לפי "החוק", ולא על משקלים, הייתה השאלה פשוטה. מצד אחד יש נְבַלְת, נְבַלְתָם, ומצד אחר מלים כמו שְׂרָפָה, שְׂרָפָת.

אנו עומדים בפני עובדות מוגמרות, שהמלים במילונים הן בצורתן ביחיד. השאלה איך מטים אותן. פעמים הרבה יש לנו שתי דרכים. אילו לא היו שתי דרכים, לא הייתה בעיה. במשקל מְקָטֵל אין שתי דרכים. קחו את כל המילונים של אבן שושן ותראו מה כתוב במשקל מְפַעֵל. איני אומר, שזה הדבר היחיד שהיה אפשרי לעשות. איך היינו מטים אותו? אנו מחליטים על מלה ומטים אותה כך. יש שתי דרכים: הדרך שהציע פרופ' דותן. הוא הראה שיש מְסַמְרוֹת. השאלה היא אם הנטייה היא בדרך זו או בדרך השנייה. לומר שאין במקרא – אינו נראה לי. השאלה אינה בקביעת משקל מלה מסוימת במקרא, אלא כלל המלים שאנו מצרפים למעשה לנטייה אחת. זוהי טענה. אם אתה אומר, שאין מלה אחרת, איני יכול לקבל. לא זו בלבד, שיש בנסמך מְקָלֵל וגם מְקָלֵל, יש גם זָקֵן. אמרו: מה שיש במקרא בפתח נשאר בפתח. לנו זה לא משנה. זה אינו משפיע על השווא. רק על בסיס של משקלים אנו יכולים להתקדם.

הא' שבטיאל: יפה אמר מר מדן באחת מישיבותיה של ועדת הדקדוק בדיון על הצירי: "בני צרויה קשים", כלומר, עניין הצירי קשה הוא מאוד, ואין תמה בדבר, שבעיותיו מיוחדות הן.

הבעיה, שערר פרופ' דותן בדבריו על משקל מְקָטֵל, אינה בעיה לגופו של משקל זה בלבד, אלא בעיה עקרונית היא לגבי הרבה צורות לשון, שעל האקדמיה ליתן דעתה עליה להפליג בפתרונה למרחבי הלשון, כל אימת שעוסקת היא בתקנת הלשון

לשימושה בפי רבים לצורכי יום-יום ושעה-שעה. ומצווה היא האקדמיה להקל על לימודה ושימושה של הלשון בייחוד לצורכי תלמידים הלומדים אותה מפי מוריהם. צורת מְקָטֵל אינה אלא אחת מהרבה צורות, שבעיות הרבה צורות בהן: ניקוד ונטייה, "כתיב" ו"קרי" ועוד כמות אלו. ומבקשים אנו בדיונינו בדקדוק שימושי להוציא צורות אלו לרשות הרבים ולחייב את הרבים, שיהיו נזקקים להן בין בדברים שבכתב ובין בדברים שבע"פ. וכל זאת בשל רצוננו להיות כפופים לצורות כמות שהן מובאות במקרא. פעמים הרבה אנו נותנים דעתנו גם למסורות של ניקוד וקריאה במקורות שמחוץ למקרא. הרבה מהן הביא מר דותן לעניינינו בהרצאתו החשובה. והרי הכול יודעים כמה צורות מקראיות "צוררות" את עצמן, "פושטות צורה" "ולובשות צורה" במקום אחר. סותרות הן את עצמן בשינוי צורתן בניקוד ובנטייה בכתיבה ובקריאה. הוא הדבר אף במסורות המובאות ממקורות שמחוץ למקרא, שגם בהן אין אנו מוצאים אחידות ורבה המהומה והמבוכה.

לעניין מְקָטֵל ומְקָטֵלָה מנה פרופ' דותן עצמו בהרצאתו כמה צורות במקרא שאין בניקודן ובנטייתן לא קביעות ולא אחידות, כאן צירי קיים, וכאן צירי בטל או משתנה. אמנה מקצת מהן - אחת כנגד חברתה; מקטל: מְשַׁחֲתוּ, מְקָדְשׁוּ, מְזַבְּחִי, מְסַדֵּי. מְקָל-יָד - מְקָל-לְבָנָה (מְסַתֵּר-פְּנִים), מְסַפֵּד, מְעַשֵּׂר. מְפַחֵחַ-בֵּית (דוד) מְרַחֵחַ-סְרוּחִים) מְקַלְהִים - מְסַמְרִים, מְהַלְכִים (יש שרואים תיבה זו ריבוי של מהלך, וכן מלמד - נסמך של מְלַמֵּד).

מְקָטֵלָה: מְגַפּוֹתִי, מוֹעֲצוֹת, מְהַפְכֹת, מְסַכֵּת, מְצַבֵּת;

מְחַרְשֵׁתוּ - מְחַרְשֵׁתוּ (אמנם, רוב המפרשים והמילונים מבחינים במשמעות ב' תיבות אלו זו מן מְחַרְשֵׁה וזו מן מְחַרְשֵׁת, וצ"ע). ועוד יש כמות אלו.

אין לומר, שיש שרירות בדבר. ומן הסתם יש טעם (ואולי גם טעמים) לכל השינויים הללו, ועניין הם לעוסקים במחקר הלשון ודקדוקה ובמסורות המקרא. מכל מקום, אינם עניין להמוני דובריה של הלשון לרבות תלמידי בתי ספר ובתי מדרשות למורים ואף תלמידי אוניברסיטאות, שהרבה צער מצטערים על לימוד הדקדוק של לשון המקרא.

שומה על האקדמיה לעשות כל מה שניתן להיעשות כדי להקל את לימודה ושימושה של הלשון על ידי האחדת כל הצורות ולקבוע את ניקודן והגייתן. אע"פ שמקראות עומדים וצוחים כנגדה; סוברנית היא האקדמיה ויפה כוחה לתקן תקנות בלשון, שהשעה והדור צריכים להן.

מוריי ורבותיי, חלילה לי מעקירת דבר מן המקרא, שכבר נתקדש בקדושת הגוף והזמן - ולדורות. שום תנועה מן התנועות לא תזוז ממקומה. לא תתחלף ולא תשתנה אפילו כ"קוצו של יוד". ונוסיף לקרוא במקרא כמות שהוא מנוקד לפי מסורת הדורות. וכל הרצפה לנקד צורות כמות שהן במקרא - ינקד, אלא שלשון הדיבור תהא מושתתת על האחדה, האחדת הצורות.

תאמרו, תורתם של מדקדקי הדורות - מה תהא עליה?! הללו כבודם במקומו יהא מונח, מימיהם נוסף לשתות ולהשקות שוחרי דעת לשון. אלא שאלו לא באו אלא להסדיר ולהסביר בחיבוריהם את התופעות שבמקרא ולהעמיד אותנו עליהן. ולא לצורך שימוש של יום יום, שהרי גם הם וגם בני דורם לא דיברו בלשון עברית, ולשון זו לא הייתה בשימוש של יום יום; אפשר שרק יחידי סגולה דיברו בלשון עברית. מכל מקום, לא הייתה בימיהם בעית לשון עברית מדוברת, ומה שעשו בחיבוריהם לא עשו אלא לצורך המקרא ואולי גם לצורך משוררים לניקוד שירתם, ואכמ"ל.

ולגופו של דיון. נראים דבריו של פרופ' דותן ונראים גם דבריהם של החולקים עליו. ואין דרך אלא בהאחדה: או הכול בביטול הצירי או הכול בקיומו. במקרא יש, כמדומני, כ-37 צורות במשקל מְקַטֵּל ו-22 במשקל מְקַטְּלָה. כמחצית שמות אלו באים בנטייה ורובם בביטול. מוטב אפוא להלך אחר הרוב. כבר אמר פרופ' דותן שמשקלים אלה מְקַטֵּל ומְקַטְּלָה רב שימושם גם בלשון חז"ל וגם בלשוננו המתחדשת, ועת לעשות היא.

"ועת לעשות - הפרו תורתך" - דרשוהו חז"ל לצורך השעה. והדברים יפים גם לגבי הלשון בדורנו.

הא' בן-חיים: בדרך כלל מה שתובע חברנו שבטיאל זו האחדה. הוועדה החליטה מכאן ואילך להאחיד דרך אחת: במְפַעֵלָה לקיים את הצירי, גם במקום שבמקרא יש שווא. היא הציעה לבטל את השווא לשם האחדה. לא נאמר, שזה יותר מוסמך ויותר טוב, אלא מן הטעם המעשי.

זו הייתה דרכה של הוועדה, דרך ההאחדה. אין שתי דרכים. היא כללה את מוֹעֵד ואת מְקַטֵּל ואת מְזַבַּח בכלל אחד.

הא' אירמאי: כידוע לכם איני מדקדק, ולא אכנס לדיון בשאלות של דקדוק. דבר אחד ברור: אין מסורת אחידה בכיוון זה, ולכן עלינו לקבוע כלל או כך או כך. הוועדה קבעה צורה מסוימת. הא' דותן, שמר שבטיאל מסייע בידי, מציעים ללכת בדרך אחרת (הא' בן-חיים: הא' שבטיאל לא הציע זאת). והשאלה היא, מה צריכה להיות הדרך שעלינו ללכת בה כדי לקבוע כלל, שהציבור יוכל לעמוד בו. יש לי רושם, שבישיבות הרבות שדננו בכללי הניקוד שכחנו את הצרכן, אך לא את חברי האקדמיה. אני חייב לומר, שאין אנו בעצמנו מקיימים את הכללים שלנו. לא שמעתי חבר אחד של האקדמיה האומר אקדמיה בהטעמת מלרע. פירוש הדבר - שהאקדמיה קובעת כללים אקדמיים, שאין להם שימוש בחיי יום-יום. דרך זו פסולה, לדעתי, כי אנו עובדים בְּשִׁבִיל החיים, ולא בשביל הפרוטוקול.

אגיד לכם כעת, כיצד הציבור משתמש בחידושים במשקל מְפַעֵל. לא שמעתי אדם אחד, בין מהנדס בין פועל, שישתמש במלה מְבַעֵר בנטייה "מְבַעֵרִי". שמעתי בסמיכות ובריבוי: מְבַעֵרִים, מְבַעֵרִי, אך אינו משתמש בהם בנטייה. הדבר נכון גם לגבי משקלים אחדים. הציבור בוחר באופן אינסטינקטיבי בצורות יציבות, שאין בהן שינוי. משום כך, אם האקדמיה תחליט שלא לקיים את הצירי במשקל זה, לא יישמע הציבור לה. אם תחליט האקדמיה לקיים את הצירי, הציבור, יישמע לה, כי הוא יכול לעמוד בהחלטה זו. אילו היו המקורות הולכים בדרך אחת, הייתי אומר: יש לקבוע כלל המתאים לדרך יחידה זו. אך ראינו, שלכל דוגמה יש דוגמה נגדית, ולכל מלה יש צורות שונות במקרא, במשנה ובכתבי-יד מנוקדים.

לכן אני תומך בקיום הצירי, כיוון שכבוד האקדמיה יקר לי. אני רוצה, שהציבור יכבד את החלטות האקדמיה. אני כאן אולי היחיד המייצג את הצרכנים, את הציבור הגדול המשתמש בחידושי האקדמיה, שרובם הם חידושים של החיים המודרניים בטכנולוגיה ובמדעים המדויקים. ספרתי את החידושים ונוכחתי, שכ-80% מהם הם בתחומי המדע והטכנולוגיה, ורק כ-20% בתחומים אחרים. לכן החלטה, שהציבור לא יוכל לעמוד בה, תהיה רשומה בפרוטוקול, אבל לא תתקבל בחיים. אני מעדיף,

שהחלטות שנקבל יהיו מבוססות על ההיסטוריה והמקורות, אבל במקרה של ספק הבה נהיה בית הלל, ולא בית שמאי.

הא' מדן: אני יושב חודשים רבים בישיבותיה של הוועדה, שעסקה בכללי הצרי. לאחר שהגישה הוועדה מה שהגישה, שמעתי בעניין רב את הרצאתו של הא' דותן, שלימדה אותי דבר חשוב, והוא: לכל דבר יש פנים לכאן ולכאן, והמקורות גם הם יכולים להראות פנים לכאן ולכאן. לכן כל מה שאומר כאן לא יהיה בכיוון של בדיקת ממצאם של המקורות, אלא של לשון המעשה. וזוכר אני את הצרכן, כפי שאמר הא' אירמאי, אבל בתנאי - שהצרכן יהיה צרכן, ולא מהנדס ייצור. היצרן תהיה האקדמיה, והיא תתכנן את דרכי ייצורה, היא תיצור לפי מה שנראה לה ליצור לאור ידיעותיה וניסיונה. הצרכן אם ירצה יקנה, ואם לא ירצה - יישאר בלי המצרך. איננו יכולים ליצור לפי תכניותיו ולפי טעמו הפרטי או הכללי של כל צרכן, מפני שאז יחדל הצרכן להיות צרכן, ואנו נהיה נגררים אחרי בעל המאה ההולך ומזמין לו מוצר לפי טעמו שלו.

אנו צריכים לעבוד לא לפי טעמו של הצרכן, אלא לפי טעמה של הלשון וצרכיה, כפי שנראים לאקדמיה. כך אני רואה וזוכר את הצרכן. אשר לשאלה - יש לי רק שני נימוקים, שעליהם מסקנתי בנויה, והם נימוקים מעשיים, ולא נימוקים של המקורות. נימוק מעשי אחד הוא, שאיני רואה הצדקה מעשית להבחין בתוך משקל אחד (שהוא אחד הכללים במערכת הצרי) בין שמות מפעל לפי גזרותיהם. איני רואה הצדקה לעשות הבחנה. שאלה שהם נחי פ"י או נחי ל"ה יהיה דינם אחד, ואלה שהם מן השלמים יהיה דינם אחר. אסור לנו לסבך את הצרכן יותר מדי.

נימוק שני, והוא עיקרי. אסור לכלכל את הצרכן. הצרכן הזה רגיל, שבספרי הלימוד - ואני מתכוון לספרי לימוד לדקדוק ובמילונים - כגון מילוניו של אבן-שושן - שליד כל מלה ניתנות צורות הנטייה שלה. מילונים אלה נפוצים בעשרות אלפי עותקים, כן ירבו. הקהל משתמש בהם. ואם אנו באים אחרי כמה עשרות שנים של הוראה ואומרים פתאום "השיבנו" והופכים את הקערה על פיה - אנו מבלבלים את הצרכן. משל למי שאמרו לו "זקנך מגודל", אמר להם: יהא כנגד המשחיתים. אני מציע, שנקיים את החלטה הראשונה ואת הכלל כפי שהוצע מטעם הוועדה. רבותיי, הוועדות שאתם מעמידים יושבות ועובדות. כל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש, וכל מה שתלמיד טועה עתיד לשבש - כל הדברים האלה נאמרו בוועדה, הכול שמעו אותם. אפשר לסמוך על כך, שהוועדה שטרחה זמן רב כל כך, נתנה לפניכם חומר בדוק לא רק מן המקורות, אלא גם מן השימוש המעשי. הצרכן שלפנינו אינו אותו צרכן, שאינו יודע עברית, שרק אתמול הגיע לארץ והתחיל לעסוק במקצועו, ולצורך פרנסתו הוא חייב להשתמש במלים עבריות. הצרכן שלנו עינינו הוא האדם שלמד, תלמיד שנתחנך על ספרי לימוד, אדם המשתמש בספרי עזר ובמילונים, המלמדים לפי החלטה שהחלטנו לפני זמן רב והשרשנו אותה. לאחר שזה השתרש, נחזור ונבלבל? רק אז נהיה לצחוק, כפי שחושש הא' אירמאי.

הא' אבן-שושן: התרשמתי עמוקות מהרצאתו ומקביעותיו של הא' דותן, ואם כי הצעתו זו עלולה לקעקע את כל מערכת הנטיות במשקל מפעל שנתתי במילוני, נראה לי כי יש לקבלה, גם אם היא עלולה לעשות שמות ככל מה שקבענו עד כה. בקביעת

הנטיות הלכתי במילוני בעקבות האקדמיה, וניקדתי בכל מקום משקל מַפְעֵל - מַפְעֵלִי - מַפְעֵלִים. משקל זה הוא המשקל הפורה ביותר בלשוננו.

התרשמתי בייחוד דווקא מן הפרק האחרון בדבריו של הא' דותן, שבהם הביא כאילו דרך-אגב, לא כנימוק מכריע, את הדברים הבאים: "גדולה מזו: נטיית משקל מְקַטֵּל בקיום הצירי הריהי עושה אותו שווה במבנהו לשמות המרובעים ואף למשקל הַפְעֵל, שכולם נוטים בקיום הצירי". זה נכון, כל המרובעים למיניהם נוטים כך. לפי כללי האקדמיה המרובעים ומשקל הַפְעֵל נוטים בקיום הצירי, גם בסמיכות - הַבְדֵּלִי. אגב, לגבי ההערה שהבאת לגבי מַפְתָּח, ובסמיכות, מַפְתָּח - נראה לי, כי "מַפְתָּח" זה לא בא מן מַפְתָּח, שכן מצינו לעומת זאת "מַפְתָּח בית דוד". את הטיעון הזה, שמא נגיע לאבסורד של קביעת מְקַטֵּל - מְקַטֵּל איני מקבל. אני חושב, שבזה הפרזת כדי להוכיח את הנחתך.

אל נא נדבר על הצרכן. הצרכן לא ישים לב לא לזה ולא לנו. הצרכן יאמר תמיד masmerim - השווא הנע יישמע כסגול. וזה אינו נוגד את כללי האקדמיה. זה כשורה.

נראה לי, שלשם האחדת הלשון, לשם פשטות הלשון, לשם יצירת כלל אחד ולשם הקלת הוראת נטיית השמות לתלמידי בתי-הספר התיכוניים ולסטודנטים באוניברסיטאות - כדאי לקבל את נטיות משקל מְקַטֵּל בדרך שהציע הא' דותן. רצוי לעשות זאת, כיוון שמשקל זה פורה מאוד בלשון והוא שכיח מאוד. הוא יקל הרבה על לומדי הלשון ועל מנכדי השמות במילונים.

הא' דותן: אני מבקש להוסיף כמה מלים בעקבות הוויכוח. ואתחיל בדבריו של אחרון הדוברים נגד ההצעה, הא' מדן. אסור לנו להניח הנחות מוקדמות בעניין טיבן של עבודות הוועדות. אין זו הפעם הראשונה, ששמענו את הטענה, שהוועדות בודקות כל דבר, ולכן כל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש כבר נאמר בוועדות. אם כך, אין לנו מה להתווכח כאן, אין להביא דברים לכאן. כל דיוננו במליאה מיותר. טענות כאלה אסור להביא.

גם מפי הא' מדן נשמעה הדעה, שיש לראות כשלמות אחת את שני המשקלים, או את שני הביטויים של אותו משקל מְקַטֵּל - מגזרת פ"י ומן השלמים - כי כך הם נתפסים תמיד. ואין להפריד בין השלמים לבין הגזרות. בלי להיכנס לצד התיאורטי, ספק בעיניי, אם זוהי טענה עקרונית נכונה, אבל כטענה מעשית אני חושב, שהיא פסולה. יש לנו כאן - כפי שאמר הא' אבן שושן - משקל אחד שהוא פורה ביותר: יש כבר כיום למעלה מ-200 צורות במשקל מְקַטֵּל השלם, ועוד יד החידושים נטויה. לעומת חמש צורות במשקל מוֹעֵל מגזרת פ"י, שהבאתי לפניכם. אולי תתחדשנה עוד צורה אחת או שתיים במשקל זה. אבל צריך לראות את הדברים בפרופורציה הנכונה. אם מישור טוען, כי בספרי הלימוד והשימוש שני המשקלים האלה אחד הם, עליו ללכת אל ספרי השימוש ולבדוק את דבריו. המסתמך, למשל, על מילונו של אבן-שושן ומוכיח משם את הנוהג הרווח באשר לניקוד בנטייה, עליו לסמוך על המילון הזה גם באשר למשקלים ולראות, שהשמות מגזרת פ"י הם שם ממשקל מוֹעֵל, ולא מַפְעֵל. רוב ספרי הלימוד נוקטים בשיטה זו. הדקדוק ההיסטורי כבודו במקומו מונח, אבל לצורך הוראה לבית-הספר ולילד, זהו משקל אחד? לא.

נאמרה הטענה, שהמדקקים בימי הביניים קבעו את אחדות המשקל. אין הדבר כך. לא מעטים מהם התלבטו, והראיתי חלק מן הדברים בהרצאתי. טענה נוספת שנשמעה הייתה, שבדורות האחרונים התגבש מנהג. אף זה אינו מדויק. בהרצאתי הבאתי ציטטות מן המילון של דוד ילין ויהודה גור. אפשר לבדוק ולראות, שהדברים אינם חד-משמעיים בדור ההוא. נכון, שספרי הדקדוק של ימינו לבתי-הספר כולם אחידים בנידון זה, בניקוד שבנטייה. אך זו גזרה של הדור האחרון, ובטעות יסודה.

כיצד ינהגו? אני רוצה להזכיר ויכוח, שהיה כאן לפני זמן מה עם הזואולוגים על שימושן של המלים "נשר" ו"עיט". אנשי הלשון טענו כנגד הזואולוגים שטעות בידם; במשך כל הדורות היה eagle נשר, ו-vulture עיט. לפני חמישים שנה בא זואולוג אחד והפך את הקערה על פיה מתוך טעות. טענו הזואולוגים: כך מלמדים בבית הספר עשרות שנים. אמרו להם: לא, עליכם לקבל את הדבר הנכון ולעקור מפניו את המקובל, כי מוטעה הוא. דבר כזה איננו מסוגלים לומר לעצמנו? כיצד אנו יכולים לבוא כלפי עצמנו בנימוק: כבר חמישים שנה אומרים כך?

לכן סבור אני, שההסתמכות על מדקקים בני זמננו, ועל ספרי לימוד אינה תופסת לעניין זה. כבודו של חנוך ילון ז"ל במקומו מונח. בניקוד המשנה נהג גם הוא בדרך כלל דקדוק נורמאטיבי בדברים מסוימים. תמוה ביותר שמתנגדי הצעתי מסתמכים על "למד לשונך" שבעריכת דותן, כדי לקעקע את ההצעה.

איני רוצה להיכנס לוויכוח על עובדות באשר למצוי במקרא. אי אפשר לשנות את העובדות ואף כאן לא הושמעה דעה אחרת, שבמשקל מְקַטֵּל מן השלמים יש במקרא נטייה כזו שמובאת בספרי הדקדוק של ימינו, ולא אחזור על הדברים שכתבתי ושהשמעתי בישיבה הקודמת. אני חושב, שדרך זו - לבנות פאראדיגמות ולהשלים אותן - אינה כשרה כדי להוכיח נטייה. אפשר להשלים פאראדיגמות בדרך ההיקש, אחרי שהוכח קיומה של נטייה מסוימת. אי אפשר לומר, כי מצורת הריבוי היחיד הוא כך על פי שיקול דעת, ולקבוע על פי שיקול דעת, שהנטייה תהיה כזו. זוהי דרך הפוכה מן הדרך שצריך ללכת בה. הדרך היחידה היא לבדוק. מה ניתן ללמוד ממה שיש בעין במקרא. וממה שיש במקרא לא ניתן ללמוד נטייה של צורת שלמים מְקַטֵּל, שהיא בסמיכות מְקַטֵּל ובנטייה בשווא. אין דבר כזה.

כדי להביא עדויות לסברה, שאין הבדל בין משקל מְקַטֵּל לבין משקל מוֹעֵל, אין צורך ללכת אל אבן ג'נאח ואל רד"ק. ודאי שיש פנים לכאן. בדקדוק ההיסטורי בוודאי יש גישה כזו. השאלה היא פראגמטית. כיצד ללמד, כיצד לנסח את הדברים? ניתן לנסח רק בצורה אחת: במשקל מוֹעֵל הנטייה ברורה במקרא - ביטול הצירי. ואין סתירה בין המקרא ובין מה שמצוי אחרי המקרא איש לא יעלה על הדעת לנהוג אחרת. לעומת זאת במשקל מְקַטֵּל יש ויש פנים לצד אחר. אינני רוצה לומר אפילו יותר מזה. אפילו מי שאומר, שיש פנים לכאן ולכאן, ייתן את הדעת על הקלות הרבה שיש בקיום הצירי ללומד, למשתמש. ואין כאן עניין, שמישהו יכתוב לנו את הדרך, כפי שהוצג הדבר. אם אנו יכולים להכריע לכאן או לכאן, למה לא נקל? ואין ספק שיש בכך הקלה גדולה, אם נקיים את הצירי בנטיית השלמים כולה, כמובן חוץ ממִזְבַּח ומְעַשֵּׂר המקראיות, שגם נסמכן יהיה חריג: מִזְבַּח, מְעַשֵּׂר.

הגב' בהט: אביא דוגמה מעבודת האקדמיה עצמה להוכיח, שעד עתה לא נהגה להתחשב בקשיים הנובעים מן הכלל במקרי השונים בנטייה ובגרות. בנטיית השם

העיקרון היה לקבוע את הנטייה על פי המשקל, בין שהדברים אמורים בשלמים ובין שהם אמורים בגזרות. במשקל מִפְעֵל, למשל, אנו אומרים מְגַרֵשׁ, מְגַרְשִׁים ומְגַרְשֵׁי - בביטול הקמץ. וכך היא גזורת לומר, אף על פי שהדבר קצת קשה, גם מְדַעֵי, מְדַעֵי, מְדַעֵי, מוֹשְׁבֵי וכיו"ב.

מר דותן דיבר על מה שנהוג בבית הספר; מניסיוני בהכשרת תלמידים לכחינות הבגרות בבית הספר התיכון יודעת אני, שעדיין המשקל יש לו עכשיו חשיבות גדולה ביותר. המורים מלמדים את צורותיהם השונות של השמות על פי משקליהם, ומסבירים את הצורות שבגזרות על פי מה שהן מתחייבות מגזרת השלמים, ואין הדברים קשים כל כך, אם הם נלמדים כהלכה. נקל להבין מלה כמו מַגֵּב כשיודעים, שהיא נגזרה ממש כמו מְטַרֵף או מְגַהֵץ.

לכן איני מכינה, איך אפשר ללמד, כי במשקל אחד נוהגים דרך אחת בשלמים, ודרך אחרת בשאר הגזרות. מדוע לא התחשבנו בזה במלה מְדַעֵי? בצדק נקבעה דרך אחת במשקל אחד בשביל השלמים ובשביל הגזרות. זו דרך טובה גם בהוראה, ורק בזכותה יתפסו התלמידים את הניקוד כדבר הגיוני; לא כדבר שבשרירות לב. הייתי מכינה את הצעת מר דותן, אילו עשתה האקדמיה חלוקה כזו גם בשאר המשקלים. משקל מִפְעֵל הוא משקל פורה, ורק בשמות אחדים עולים קשיי ניקוד, כגון בגלל עיצורי הגרון: מְבַעְרִים או מְגַהֵצִים. רוב השמות שבו הם מגזרת השלמים. ובמה שונים ה"מְבַעְרִים" וה"מְגַהֵצִים" מ"מְעַרְעֵרִים" ומ"מְהַרְהֵרִים" וכיוצא בהן מלים רבות בלשון? המבקש לדקדק בלשונו צריך ללמוד דקדוק, ואז לא ישתבש.

הא' בן-חיים: אני רוצה לסמוך את ענייני על השימוש ועל הנוהג, ולא על המקורות, ולא משום שאיני מכבד את המקורות. לא הייתי מזכיר את המקורות אלמלי אמר חברנו דותן, שבמקרא אין לך דוגמה אחת במשקל מְקַטֵּל, שיש בה נטייה. אני מרשה לעצמי לחלוק על דבריך, כי הדבר תלוי, איך מפרשים את הדברים. ברור, שיש שתי דרכים. מה מהן צריך לנקוט לצורך האחדה? אילו עמדנו היום לפני שאלה כזו בלי מסורת של חמישים שנה, הייתי אומר: נלך בדרך שהא' דותן מציע. טענתי אך ורק על עובדות, המורות שהמילונים והדקדוק הלכו בדרך אחרת. ועדת הדקדוק אמרה אמן, וידעה שהיא אומרת אמן. השאלה היא מעשית. איני חוזר כי מתפיסתי, מהו משקל בעברית ועד כמה אפשר לראות מועד כמשקל שונה ממשקל מִפְעֵל.

הא' גולדנברג: פִּסְנַתָּר זה אותו משקל.

הא' בן-חיים: לא, גם לא הכנסתי מְנַבֵּט וגם לא פְּרָדָס. מלמדים, ש"פח יקוש" קשור מצד ההגייה בשם מוקש. מהו משקל - זה ברור. לא רציתי שתהיה בין החברים דעה מגובשת בלי לדעת, שהייתה בוועדה דעה אחרת. שאלה קונקרטיים-מעשית היא: מה אנו עושים? אם אנו מחליטים לעשות השוואה במִפְעֵל, אם אנו מטים אותו בשווא.

יש מִטְחָן ויש מִטְחָנָה. במשך הרבה זמן הייתה דעת הוועדה, מְקַטֵּלָה מְקַטֵּלוֹת; מְקַדְּחָה מְקַדְּחוֹת. רצוי להשוות את המידות. הנטייה הכרורה הייתה לקיים את הצירי. לא קיימנו במקומות שיש מסורת תקיפה.

לא אמרנו עֹרֵי, אֶלְמִי. זה לא עלה על הדעת. הייתה דעה כזו במשקל מְקַטֵּל, שכאן לפנינו מסורת עם יוצאים מן הכלל מועטים, אבל המסורת של חמישים השנה היא בכיוון זה. אמרה הוועדה: עד כאן יש לנו רשות לסתור את מה שמקובל. אם אפשר, האקדמיה יכולה להחליט אחרת, אבל היא צריכה לדעת, שברגע שהיא עושה זאת, עלינו לשנות את המלים שחידשנו. זהו מה שרציתי לומר. איני רוצה לעסוק בוויכוח מחקרי. דיין לעובדות להחליט בדבר.

המליאה עומדת לפני השאלה של מְפַעֵל בשלמים. היא צריכה לדעת אם תחליט מְקַטֵּל, מְפַעֵל או מְקַטֵּל, מְפַעֵל. אנו נכריע בין שתי הצורות האלה בהצבעה.

	כעד ההצעה שבמשקל מְפַעֵל יתבטל הצירי
11	בנטייה הצביעו
6	כעד ההצעה לקיים את הצירי במשקל זה
6	נמנעים

אורשה ההצעה שבמשקל מְפַעֵל יתבטל הצירי בנטייה

הא' בן-חיים: עד כה הצבענו על כל כלל וכלל לחד. הנוהג הוא לבקש אישור לכל מערכת הכללים.

	כעד ההצעה לאשר את כל מערכת כללי הצירי
19	הצביעו
1	נגד

מערכת הכללים התקבלה.

ב. הא' בן-חיים: לפנינו הודעה למליאה מאת הוועדה למונחי הפאתולוגיה. אם אין הערות להודעה, אין סיבה שלא לאשר את המונחים.

הא' איתן: בוועדה היה ערעור על מונח אחד: רְמִית = plaque. אני שואל, איך נגמר העניין בוועדה. דומני, שלא נגמר. ליתר זהירות אפשר להוציא מכלל האישור את המונח, שהיה עליו ערעור.

הגב' בהט: אפשר לחזור ולהביא מלה זו לוועדה.

הא' בן-חיים: הוועדה לא סיימה את הדיון במונח אחד רמית. כל הרשימה חוץ מן המונח רמית, מובאת לאישור המליאה.

רשימת מונחי הפאתולוגיה (חוץ מן המונח רְמִית) נתקבלה.

הגב' בהט: מונח זה עניינו גידול סרטני מוגבה מהשטח. הוועדה הציעה טְבֵּלָה. מכיוון שגידול זה קטן ביותר, יפה כאן לשון הקטנה. בא מישהו והציע רְמִית. נברר כירור נוסף בוועדה.

הא' בן-חיים: המונח רמית לא נכלל באישור. שאַת יש במחלות עור. כאן מדובר על מין סרטן.

ג. הא' מדן: העניין העומד כאן לדיון הוא שריד אחד ממערכת כללים שלמה, שהיא חיונית מאוד. זהו תעתיק של שמות לועזיים בכואם כתובים בעברית, שמות מקומות, שמות בני-אדם, כגון: איך לכתוב את השם ברדיצ'בסקי, או איך נכתוב את שם המדינה סנגאל.

ישיבות רבות היו בוועדות שהוקמו לשם כך, וגם המליאה טרחה בזה בישיבות רבות וסיכמה אחרי דיונים מרובים מכל הצדדים כללים להבעת כל העיצורים שבמלים הלועזיות, כיצד יועתקו בעברית, וכן כל התנועות, כיצד יועתקו בעברית, ולא נשארה שאלה שלא נפתרה אלא אחת שהיא כאובה וקשה, והיא התנועה e לתנועות אחרות יש פתרונות. לעניין הנדרש הוצעו הצעות מרובות. תשע הצעות נרשמו בשעתן, על כל התשע היו דיונים וויכוחים שנדפסו בזיכרונות האקדמיה כרכים ט"ז-י"ז ועוד נגררו לכרך י"ח. אמנה את ההצעות האלה שהועלו מטעם הוועדה שהגישה את הצעותיה.

למליאה הוצעה הצעה לסמן את ה-e במלים לועזיות על ידי אות א סגולה (א). נוהג שהיה קיים - ועודנו נמצא - בקצת עיתונים וגם היה מקובל בהוצאות ספרים אחדות. הצעה זו הובאה לפני המליאה. במליאה היו הרבה נגדה. במליאה היא קיבלה 4 קולות, כפי שהבאנו לכם במכתב.

בין ההצעות האחרות שהוצעו הייתה ההצעה על האות ע, כפי שזה נהוג ביידיש. גם על כך היו השגות הרבה, וההצעה נדחתה (2 קולות). הצעה אחרת הייתה לסמן את התנועה על ידי גרש במעלה השורה (4 קולות). הצעה אחרת הייתה לסמן את התנועה באות י בתוך התיבה, ובאות ה בסוף תיבה (6 קולות). הצעה אחרת לסמן אותה בסגול ולנקד סגול תחת האות המסמנת את העיצור. הצעה זו קיבלה את 10 הקולות. הצעה אחרת הייתה לסמן את הסגול בין האותיות, כאילו זו אות מאותיות האלף-בית (2 קולות). הצעה אחרת הייתה שלא לסמן את e בכלל. הצעה זו קיבלה 8 קולות. הצעה אחרת הייתה לסמן e על ידי נ' הפוכה (קול 1).

והרי דוגמאות לדרך כתיבתם של השמות עפ"י השיטות למיניהן:

- א. עדעלמאן, בערגער, לעדערער, טעהעראן, געטע
- ב. אד'למאן, פ'רגר, ל'דר'ר, ט'ה'ראן, ג'ט'ה)
- ג. ד. אידילמאן, בירגיר, לידיריר, טיהיראן, גיטי (גיטה)
- ה. אדלמאן, ברגר, לדרר, טהראן, גטה
- ו. אד'למאן, ביר'גר, ליד'ר'ר, טיה'ר'אן, גיטי
- ז. אדלמאן, ברגר, לדרר, טהראן, גטה
- ח. אדאלמאן, באַרגאַר, לאַדאַראַר, טאַהאַראַן, גאַטאַ
- ט. אדלמאן, ברגר, לדרר, טהראן, גט

לא הסתפקנו בדיונים בישיבות הוועדה ובישיבות המליאה, אלא גם זימננו ישיבה עם עורכי העיתונים, אלה שיצטרכו להגשים את ההצעה שתתקבל. ישבנו עם העורכים, ובישיבה זו הועלו השאלות הטכניות, המקשות על ביצוע דברים שהיו מתקבלים על הדעת. ברור, שהדבר הרצוי ביותר היה, אילו ניתן לסמן את התנועה

כדרך שמסמנים אותה בניקוד. אלא דא עקא, העיתונים ושאר דברי דפוס נדפסים לרוב במהירות, והטכניקה העיקרית היא של לינוטיפ. כדי שנוכל לסמן את התנועה בסגול מתחת לאות, דרושה מערכת שלמה של אותיות, כל 26 האותיות (כ"ב שבאלף- בית ועוד בכ"פ דגושות ושי"ן שמאלית) כשהן מנוקדות סגול. הרי העיתון יוצא כל יום בכמה עשרות עמודים, הדברים נדפסים במהירות, והסדר אינו יכול להספיק לשים את האות לחוד ואת הסגול לחוד. והייתה השאלה הטכנית - שאין במכונות מערכת שלמה נוספת של אותיות מנוקדות סגול. נניח, שנמצא המצאה, ואז נצטרך לצייד את המכונות במערכות העיתונים ובכתי-הדפוס לפי תקן מיוחד. נצטרך לאמן פועלים ולשלם להם בעד תוספת מאמץ בעבודה, וזה לא יעשה. הקשיים הטכניים האלה מתבטאים גם בטכניקה, גם בכסף וגם בסירוב עקשני של העושים במלאכה.

פתח תקווה נמצא בהצעתו של אחד החברים. הא' דותן הציע ואף טרח הרבה לבוא בדברים עם מומחים לעניין - שהסגול שישולב כאות במכונה, ייכנס - אם לא תחת האות, מה שלא ניתן לעשות - ברוח צר שבין האותיות. המומחה הבטיח, שהדבר ניתן להיעשות. נעשו ניסיונות על ידי דוגמאות בכתי-דפוס. המומחה פנה, כנראה, גם לחו"ל לברר זאת. הסוף היה - שהצעה זו, בהסכמתו של המציע, ירדה מעל הפרק. ועתה שוב נשאלה השאלה: מה יהיה גורלה של תנועת e? שאלה זו דוחקת מאוד מן הצד המעשי. בחומר הלימוד לכיתות הנמוכות של בית-הספר היסודי יש עצה: אפשר לנקד במפות, אפשר לנקד בספרים. אלה נדפסים במכונות משוכללות יותר, ולא בחיפון, אבל בטקסטים הנדפסים ללא ניקוד השאלה נשאר פתוחה. לעת עתה אין בידנו לתת תשובה לשואלים הרבים, וקודם כול למשרד החינוך, הרוצה לתת הוראה להדפסת ספרים בגיאוגרפיה, בהיסטוריה וכדומה.

לכן נקראה ישיבה זו, כשעל סדר-היום החלטה בעניין תנועת e. כל הדברים שנידונו בשעתם הושמו הצדה, מתוך תקווה, שניתן להתגבר על הבעיה הטכנית. הגיעה השעה לגמור את העניין ולענות על השאלה, איך לכתוב שמות כמו פְּרִדְיָבְסְקִי, סְנְגָאֵל או טְהֶרָאן.

הא' בן-חיים: אני מבקש להשלים כמה דברים לשם אינפורמציה. מבחינה פורמאלית קיימת ההחלטה של האקדמיה, שהצביעו בעדה 10 חברים - לסמן את התנועה בסגול. לא היה ערעור על ההחלטה, אבל הבעיה היא במה שלא הצלחנו להתגבר על בעיות הביצוע, שטרח עליהן חברנו דותן, מתברר, שההצעה היחידה שנתקבלה אינה בת ביצוע. נשאר ההצעות האחרות. הצעה שקיבלה בהצבעה 8 קולות הייתה - שלא לסמן כלל את התנועה e. הצעת הוועדה - לסמן את התנועה באות א סגולה - זכתה בקולותיהם של ארבעה חברים. אלה הן שתי האפשרויות הנראות לנו, וצריך ביניהן להכריע. אף אפשר להצביע על כל ההצעות, והשאלה - אם זה כדאי. שמא כדאי להתרכז בשתי הצעות: האחת הואיל ולא הצלחנו לסמן את התנועה בסגול, לא נסמן אותה כלל; והשנייה - הואיל ויש מנהג מסוים, שהוועדה ראתה אותו בעין יפה, להשתמש באות א סגולה, נסמן את התנועה כך. אני ממליץ שלא לחפש הצעות חדשות, אלא להכריע בין הצעות אלה.

הא' רבין: הייתי חבר בוועדה, ואני זוכר את הדיונים בתוך הוועדה ואת הדיונים האחרים. איני רוצה לדבר בעד אחת ההצעות. אני רוצה לדבר נגד כמה מן ההצעות.

למן אותו יום שהחלטנו את ההחלטה - שהיום אנו באים לבטל אותה - על ניקוד בסגול, למדנו משהו. אני חושב, שבהחלטה החדשה עלינו להתחשב במה שלמדנו מתוך הדיונים על ההחלטה הקודמת.

ההחלטה הקודמת היה לה יתרון גדול - שהיא לפי המסורת, ולא באה להכניס ללשון דבר חדש, אלא רק ניסתה להכניס לדפוס העברי משהו חדש; לנהלי הדפוס הנהוגים בעיתונות ניסתה להכניס ניקוד חלקי, ניקוד חלקי של אות אחת.

אנשים שונים פרסמו ברכים כמה וכמה הצעות לתיקון הכתיב העברי. הם הציעו דברים דומים מאוד לא רק לתעתיק מלים זרות, אלא גם לעברית עצמה. היה מי שהציע לנקד רק את הפתח, ולא את שאר התנועות. היה מי שהציע לנקד רק את החירק, והיה מי שהציע לנקד רק את השווא. יש בידנו הצעות, שמשמעותן הכפלת מספר אותיות האל"ף-ב"ת כדי להכניס תנועה אחת, מתוך הנחה, שזה יקל על קריאה של מלים עבריות.

אני חושב, שהאקדמיה עשתה כל מה שיכלה כדי לשכנע את הנוגעים בדבר להנהיג את השינוי הזה. ראינו, שאין כל אפשרות להנהיג היום שינוי כזה ולהכניס לדפוס העברי סימנים חדשים - איני אומר בזה, שסגול הוא סימן חדש, אלא אות יצוקה עם סגול היא סימן חדש במכונה, כל אות ואת עם סגול.

אני רוצה לומר, שאם נחליט היום לקבל אחת ההצעות כגון הצעה של סגול בין האותיות או הצעה של נר"ן הפוכה, אם נקבל הצעה הדורשת יציקת אות חדשה, אף על פי שזו רק אות אחת, ולא 22 אותיות חדשות - לא נצליח. לא רק שהמדפוס לא ירצה, לא רק שהסדרים יתבעו שכר על תוספת מאמץ, אלא שיש דבר עמוק יותר. דומני, שהקהל בארץ אינו מוכן מבחינה נפשית לשינוי בתמונת הכתיב העברית, זאת אומרת לאיזו תוספת היא, ותהיה אשר תהיה. אני מזכיר את הפרשה בשנות השישים כאשר הוצעו סימנים בעברית לתנועות e, a, בעיתונות קמה סערה, כאילו רצו לעקור את הלשון העברית משורשה. מישהו אפילו קבע, שרוצים להכניס אותיות לאטיניות כנגד כתיב עברי. אין הקהל מוכן היום לשינוי בתמונת הכתיב העברית. על כן עלינו לקבל הצעה שאינה משנה מתמונת הכתיב העברי אנו יכולים לקבל הצעה לסמן את התנועה באות e, או את ההצעה לסמן את התנועה באות א סגולה.

אין זו שאלה של פילולוגיה או של מה שהיה נהוג. אנו רוצים להנהיג דבר חדש. לכן אפשר לדבר אך ורק על מה שהקהל מוכן לקבל. כיוון שהקהל לא היה מוכן לקבל את ההצעות המשנות את התמונה, אנו נשארים עם כמה אפשרויות: סימן התנועה באות י או באות א סגולה, או ללא סימן. א עם סגול תחתיה - אני מסכים, אולי מכוערת, אבל היא חד-משמעית. שתי ההצעות האחרות מכיעות גם את התנועה וגם משהו אחר. אם תסומן באות י - הרי מי שאינו יודע את שם העיר טהרן לא יוכל לדעת, אם היא Teheran או Tihiran. אם לא נסמן כלל את תנועת e לא ידע הקהל לקרוא את שם העיר.

איני מביא המלצות. הסברתי על מה אנו מצביעים.

הא' צרפתי: השאלה היא אם איננו מכניסים ערכוביה על ידי שמפירים את אחד החוקים היסודיים בניקוד - שאות נחה אינה מנוקדת. א סגולה הריה עיצור א, ועמו תנועה e.

הא' מדן: הכוונה רק לתעתיק, ולא למלה עברית.

הא' בן-חיים: יש שיטות ניקוד המנקדות את אם-הקריאה, כמו הניקוד הכבלי. אך ברור, שזו שאלה.

הא' שבטיאל: אפשר שאהיה בדבריי מן המתמיהים. על הצעת סימון באות ע' בהגיית e. ווקלית כבר אמרו חז"ל: "הרחק מן הכיעור מן הדומה לו ומן הדומה לדומה", והדברים אמורים גם על שאר ההצעות. לפי שאנו ולכנו יודעים שהן אינן עשויות יפה לרוח הלשון. (באוזני שמעתי ילד תימני קורא לתומו: ר' דוב בְּעַר (במקום בְּעַר). איני יודע למה אנו חוששים לצורות לועזיות להקפיד על דיוק בהגייתן כבלשונן במקור. אם באים אנו להקפיד - הרי צריכים אנו להקפיד על הגייתן של כל אותן צורות לועזיות שבלשון חז"ל כגון: פינקס, לוסטיס, טובריה, רומי וכל אותן צורות לועזיות שאין הגייתן בפינו כבמקור.

אנגלי אומר: ג'רוסלם במקום ירושלים. חיפה במקום "חיפה". גם אנו אין אנו צריכים להקפיד בכל אלה, שכבר רבים מהם נתעברה צורתן... מוטב לסמן e ווקלית ביו"ד כדרך שעשו ראשונים: גיאוגרפיה, תיאטרון וכד' נניח לצורות אלה כמות שהן וההשגר יעשה את שלו. איש לא יטעה למשל, בהגיית השם "ברלין" גם אם אינה מסומנת ב"ע" ווקלית.

הא' קלעי: מאחר שיש הצעה לסמן את התנועה באות י, האם אי אפשר - כדי להבדיל בין י של חירק לבין י של סגול - להדפיס תמיד עם סגול, סגול שהוא מורם מהשורה, לא מתחת לשורה?

הא' בן-חיים: הייתה הצעה לכתוב י עם שתי נקודות למעלה, י, והיא לא נתקבלה.

הא' מדן: אני רוצה להשיב על דבריו של הא' שבטיאל.

ההיקש שהוא מקיש בין מה שעושות לשונות שונות, בשעה שהן באות להגות שם עברי לבין מה שאנו רוצים לעשות אינו היקש. אין אנו באים ללמד את הקורא העברי, כיצד לעשות נקמה בגויים ולשבש את שמות עריהם ואנשיהם. ואין אנו עוסקים בהגייה, אלא בתעתיק. התעתיק צריך ללמד את האדם כיצד עליו לקרוא את המלים. בעברית אנו יכולים לכתוב את השם מֶלֶךְ בלי י, כי זו מלה עברית והקורא יודע לקרוא. כאשר הוא קורא שם לועזי של עיר או של ארץ, אינו יודע איך יקרא. התעתיק בא ללמדו כיצד יקרא. זוהי הקריאה הרצויה להישמע בקהל. אי אפשר לומר: "לא איכפת לי אם הוא יקרא טהרן", שהרי אנו רוצים שהוא יקרא טהראן. על כך לא נחלקה האקדמיה.

אשר להצעת הא' קלעי לעשות י עם סימן - הרי א עם סימן - עם כל זרותה - עדיפה, שהרי אין סכנה שיקראו אותה קריאה מוזרה, ואילו ביו"ד סגולה יש חשש שיקראו עיצור יו"ד עם סגול. ועוד: אינך יכול להבטיח, שכל פועלי הדפוס יקפידו לקרב את הסגול אל היו"ד. יש מקום להניח, שלא ירצו לעשות זאת. ועוד, יצטרכו להסביר לקוראים שיש להבדיל בין סגול קרוב ומרוחק. לגבי א אין סכנה כזו, כי א היא אפס מבחינה פונטית.

הא' גולדנברג: לאל"ף הסגולה יש יתרון, שכבר נכנסה לשימוש הפתרון יהיה בין זה לבין מה שאמר הא' שבטיאל. ואם למעשה בפעמים הראשונות ישתמשו בכך. ואחר כך ישמיטו, איני יודע אם זהו אסון כל כך גדול.

הא' שירמן: הצענו הצעה זו, והיא לא נתקבלה. אם אלה הן ההצעות, יש רק שתי אפשרויות או שאין מכניסים שום סימן, ואז משבשים את השמות ויש שמות שלא יודעים איך לקרוא אותם - כמו השם שפר. ההצעה היחידה היא לסמן את התנועה עם אות א. הצעה זו עם כל הכיעור שבה היא היחידה הנותנת מושג לתנועה e.

הא' איתן: אמרו שיש כמה יתרונות לאל"ף הסגולה. אך יש לה גם חסרון גדול. וזאת אנו יודעים נושם שכתוב זה כבר נתקבל במידה מסוימת. כנראה, בסוגי אותיות מסוימים בעיתונים אין אל"ף סגולה, או לא בכל בית-דפוס היא מצויה. למשל, מחוסר אל"ף סגולה מכניסים בכותרת, המופיעה באותיות גדולות, את האות א' בלבד לסימון e. הכותב, אם היה זהיר, ודאי כתב א סגולה, אך הסדר, שאין לו א' סגולה, מכניס אל"ף בלא ניקוד, ומטעה את הקורא לקרוא a בכגון באטהובאן, שכאן מוטב לא לסמן e כלל. ועוד, אפילו נדפסה אל"ף סגולה, בשורות צפופות מאוד הסגול הזה נמערך, נעלם. היה אפשר למנוע קשיים אלה, אילו הצטיידו בתי-הדפוס באל"ף סגולה בכל סוגי האותיות ויעשו אלף זו קצת יותר קטנה, כדי שיבוא הסגול בתוך השורה.

הא' גולדנברג: עשו כך לפעמים.

הא' בנדויד: ראיתי ספרים שלמים, שבהן כתובה א כלי הסגול. ראיתי זאת בכתוב במכונת כתיבה בהרבה משרדים. יש א, ואין סגול. מבחינה זו ההצעה מסוכנת ביותר.

הא' ייבין: אני מתפלא, שאנו מתווכחים על א סגולה. דומני, שזהו אחד הדברים שהוא בלתי-ניתן לעשייה, כי זה משבש את הרווח בין השורות. דומני, שאין מנוס מקבלת פתרון שייתן סימן מיוחד לתנועת e. אם מצאנו פתרונות כנגד 4 הגאים אחרים, מוכרחים למצוא גם לתנועת e. מדוע לא נמצא דרך לאיזו צורה שהיא - סגול הפוך או ישר או י' עם שלוש נקודות. משהו ממין זה מוכרחים לקבל, כי אם נניח לכך, ולא נסמן את התנועה כלל - לא פתרנו דבר.

הא' דותן: החששות לגבי א סגולה הם חששות של ממש. איני רוצה לחזור על דברים שנאמרו. מי שראה את הדברים בדפוס, יודע שאין זה חשש תיאורטי בלבד. אף על פי כן איני רואה הצעה טובה יותר בין ההצעות שלפנינו. השאלה היא, כיצד נפתור את הבעיה. הקדשתי זמן לא מועט כדי למצוא פתרונות. אני חושב, שאין מנוס מפתרון הבעיה. איננו רשאים להתעלם ממנה. ההצעה הקודמת, שהייתה לפני האקדמיה, הייתה - לכתוב סגול תמיד, ובמקום שאי אפשר הדבר לא לכתבו. זה אינו פתרון, זו התחמקות. מוטב פתרון, שיש בו מגרעות, מהתחמקות ובריחה מן הבעיה. אני רואה באל"ף הסגולה את הרע במיעוטו. במקרים רבים לא תהיה טעות. יש מקומות, שבהם תיתכן טעות, ואולי אפשר למצוא דרכים טכניות למנעה. זה לא דבר שהאקדמיה צריכה להחליט עליו. אפשר לשקול, איך ניתן לתת את העיצוב הגראפי המתאים לאות ולסימן כאופנים שונים שהעין תתרגל בנקל.

עם כל זה אני מציע, שלא תתקבל היום החלטה, מאחר שאין לנו חומר מספיק לעיון. רשימת הכללים שלפנינו איננה חומר לעיון. ביקשתי ממזכירות האקדמיה, שיוגש למליאה חומר כתוב של דוגמאות רבות ומגוונות על פי כללים אלה. אני חושב, שהחברים צריכים לראות, כיצד כל אחת מן ההצעות האלה באה לכלל ביטוי בכתב למעשה. (הא' מדן: זה נשלח לכל החברים). כוונתי לחמישים שמות, לא לשלושה. עמוד שלם אני רוצה לראות, כיצד דברים אלה נראים בטקסט שלם. אסור להחליט בצורה כזו. זה רק דיון תיאורטי. צריך לשקול, איך תנועה זו מסומנת בכל מיני היקרויות, לפני תנועה אחרת ואחרי תנועה קודמת לה.

הא' רבין: כל זה נאמר בכללים.

הא' דותן: היכן זה נאמר? הפרטים אינם שם. ועוד: חשוב לדעת, כיצד הוחלט לסמן תנועת a, כדי להחליט, כיצד תסומן תנועת e בסוף המלה. יכולה להיות הצעה שבסוף המלה תסומן התנועה e בה"א, אם התנועה a סומנה בסוף המלה באל"ף. אבל הכללים אינם לפנינו. חשוב מאוד להדגים כיצד תיראה א סגולה בהקשרים של תנועות אחרות. כאן דרוש מראה עיניים. ביקשתי, שיכינו מלים רבות מטיפוסים שונים.

הא' אירמאי: אחר שהאקדמיה קבעה את כללי התעתיק - חוץ מן הסגול - צירפתי חמישה עמודים עם הדגמות של כל הכללים לכולטין השבועי של הטכניון, המופץ בין העובדים והסגל ב-2500 עותקים. יש לי עוד כמה עותקים, ואני מוכן לשלוח למר דותן עותק אחד.

שם רואים, עד כמה לא כל הכללים שנקבעו הם כפתור ופרח.

אנו דנים היום בתנועת e. רציתי להפנות את תשומת לבכם לעובדה אחת, שנחקרה ונבדקה על ידי ד"ר יעקב לוי ז"ל, מנהל הסמינר למורים בתל-אביב. הוא מצא, שעין האדם רואה בעיקר את השליש העליון של השורה וכמעט שאינה רואה את שני השלישים התחתונים. פירוש הדבר, שסגול מתחת לשורה - אין העין תופסת אותו. כאשר העין רוצה לתפוס זאת, היא נעה מעלה ומטה ומתעייפת. הוא מצא, שקוראי טקסט מנוקד עושים יותר טעויות בקריאה מקוראי טקסט לא-מנוקד. אני רואה בכך חסרון נוסף של א סגולה, אם כי זה נהוג ב"הארץ" וב"דבר". אנשים שיצטרכו לכתוב כך, יתעצלו לכתוב את שלוש הנקודות, ובמכונת כתיבה - על אחת כמה וכמה.

אני נוטה להמצאת סימן חדש, אך אני מביין שאין הצעה זו ניתנת לביצוע כיום. כפיתרון שני אני מוכן להצטרף להצעת הא' שבטיאל - לכתוב י היר"ד כבר נהוגה בהרבה מלים: גיאוגרפיה, מתמטיקה, בעברית א. אי הן קרובות. אם אין אפשרות להכניס סימן מיוחד לתוך השורה, הרי היר"ד היא פיתרון עדיף. לא לתת פיתרון ולהשאיר את תנועת e ללא סימן - אינו נראה לי. לפני עיוור לא תיתן ממשול. ילדים הלומדים גיאוגרפיה וכימיה, כאשר הם משבשים את השמות, המורה מעיר להם. אם שמות מסולפים נשמעים בחברה, הריהם מעוררים צחוק. לכן אני בדעה, שמכל ההצעות יש לקבל את ההצעה לסמן את התנועה ביר"ד.

הא' אבן-שושן: אין לי ספק, שמכל ההצעות שהושמעו כאן הסבירה ביותר היא ההצעה לסמן את התנועה באות א סגולה. היא מצויה לא רק בעיתונות היומית אלא הופיעו ספרים מרובים, שנכתבה בהם א' סגולה. שיטה זו נקוטה למשל ב"אנציקלופדיה לעם" של דן פינס בשלושת הכרכים. נוח לקרוא, ואינך טועה. יש כאן בעיה חמורה, שהעיר עליה הא' איתן, שבשל דחיסות שלוש נקודות הסגול - הסגול נדחק, ולא נשאר ממנו שריד ופליט. לפיכך נראה לי, שלא נחטא, אם במקום הסגול נכתוב צירי היינו א' צרויה, והצירה שהוא בן שתי נקודות במישור אחד יישמר. לגבי שמות לועזיים א' צרויה תפתור את הבעיה.

הא' רבין: בתחילה ידפיסו א בלי סגול, עד שבכל המכונות יהיה אותו סגול, ואולי גם בעיתונות ידפיסו א סגולה. ברור לי, שיש בכך פגם. אך הפגם של אות א במקום התנועה e הוא יותר קטן מאשר בכיטוי בשמות לועזיים בתנועת i במקום e. הטעות תהיה יותר קטנה ופחות מפריעה מאשר הסימון כיו"ד. אם יתרגלו לבטא e כמו i, יצא נזק קבוע.

הייתי אומר, שבמשך הזמן יתרגלו אנשים ותהיה לנו אפשרות להדפיס א עם סגול. לא הייתי מתנגד לאל"ף צרויה. אם נחליט על א צרויה - ודאי טוב. הדבר היחיד שאפשר להגיד נגד זה הוא כתיבת שם כמו Bär - באר, שיכול מישוהו לחשוב, שהכוונה היא לבאר המים. אבל לא אתנגד.

ההצעה לדחות את הדיון פירושה לחכות חצי שנה. בעוד חצי שנה נדע עוד פחות. איני חושב, שיש מקום לחכות. אפשר לקבל את כל ההסברים. ולעניין דוגמאות: אם מישוהו רוצה לדעת מהו טעמו של יין, וישתה לשם כך את כל הבקבוק, יהיה שיכור ולא ידע את טעמו של היין. אם רוצים לדעת, איך נראית מלה כזו, די בארבע מלים, ולא דרושות חמישים מלה.

לגבי כל השיטה הזו, בכוונה לא קבעה הוועדה כללי כתיב לשפות שונות. בשלב ראשון - שאני מקווה שנסיים אותו היום בשעה טובה, וזהו רק שלב ראשון של הספקת סימנים להגאים זרים - נקבע את השלד לכתוב העברי של מלים לועזיות. אחרי זה תצטרך אותה ועדה או ועדה אחרת לשבת על כל לשון המקובלת עלינו, ועל פי דוגמאות לתת הנחיות, כיצד יש לכתוב את הצירופים או ההגיים המיוחדים לכל לשון. כאשר יש סימנים, אפשר להחליט לבדוק את הבעיות של כל לשון לחוד. אשר לשפות אירופיות, שאלו, איך האנגלים פותרים את הבעיה של "טהראן". האנגלים כותבים מלים זרות אירופיות, כפי שכותבים אותן בלשונן. אחר כך מבטאים אותן כמנהג הקריאה באנגלית. במלים ערביות ועבריות יש לאנגלים אותם קשיים שיש לנו במלים זרות. אין להם אקדמיה ללשון, ולכן לא פתרו את הבעיות.

הא' שלי: רואה אני, שיש לבדוק, אם אנו מאוחדים בהכנת המטרה. אף אשאל, אם יש בכלל צורך בתעתיק של שמות לועזיים? לדעת מר שבטיאל אין, למשל, לילד תימני כל עניין בדבר. לא איכפת לו איך ייקרא לאותה עיר באירופה. איני יודע, על איזה ילד תימני דיבר, אם של אתמול או של היום? ודאי לא הילד התימני של מחר. אנו חיים בדור, שבו הילד היהודי רוצה מה שרוצה כל ילד בעולם - דיבור נכון, כיטוי נכון, לא להיות נלעג. אם זו המטרה עלינו לחתור לתעתיק, ולתעתיק שיש בו

מאקסימום של בהירות ועם זאת - מינימום של חידושי צורות וסימנים שלא מצינו בשום ספר שלפנינו.

מכל ההצעות נראה ברור, שמאקסימום של בהירות אפשר להשיג רק בהצעת א סגולה, ואין בה שום חידוש כלל, שהרי היא משמשת כך למעשה זה עשרות שנים. משום כך העדיפה הוועדה סימן זה מכל הצעה אחרת.

שמענו חשש, שמא יושמט הסגול מרשלותם של הסדרים או מקלות דעתם של המו"לים. אך אם כן, כל מה שבנינו ותכננו בכתוב ובתעתיק - נופל. גם את החולם והשורוק שבאות וי"ו ישמיטו. אם לא נשפיע על המו"לים ועל הסדרים, בדרך ההסברה או החוק, אין תקווה לשום תיקון. אנו מצויים להיאבק על כך.

אני חושב שביציקה טובה אפשר להתגבר גם על הרישול ועל העייפות ועל ההפקרות. במשך שנים השתמשו עיתונים באלף סגולה לתעתיק ולא הביכו שום קורא. הוא הדין לגבי החשש שהנקודה השלישית של הסגול עשויה שתטושטש, וישאר צירי

במקום סגול. האין חילופי הגה קרובים אלה נדושים יום יום בעברית המדוברת? וודאי שהוא חילוף קל יותר משעלול להביא השימוש ביו"ד במקום בסגול, כי ההבדל בין חיריק לסגול חשוב הרבה יותר. רבים העלו כנגד השימוש באל"ף סגולה לתנועה את הטענה, שאין זו ברוח הלשון העברית. מה רוחניות יש כאן? אנו מדברים על שמות לועזיים. חזרו וטענו בשם חשש לשיבוש הדקדוק העברי, שאל"ף סגולה היא בו הברה ולא תנועה. כלום לא יבין התלמיד, שלפניו רק סימן לכתבת מלים לועזיות? עד כדי כך אין לסמוך על שכלו של ילד יהודי?

לבסוף מציעים לנו לדחות עוד, לחכות. ובכן ידעו נא חברינו החדשים, שהחודש מלאו חמש שנים מיום שהובאה הצעה זו לפני המליאה, ושהיו לפני תשע הצעות וכמעט על כולן כפו הצבעה, וזאת כמספר כל המצביעים לא עלה על תריסר ומשהו. אילו פרסמו בעיתונות תולדות העניין הזה באקדמיה היו שואלים, אם אנו מסוגלים בכלל, כמוסד, לקבל הכרעה. היו הצעות, שקיבלו קול אחד, קולו של המציע. כשתוצאה זו הייתה ברורה מראש. היו אומרים עלינו, שאנו מעין מועצה בין-אקדמית, כשכל אחד בה אקדמיה לעצמה, וריבונית. היו גם שטענו שאין אנו מתבקשים לדאוג לטכניקה, לאפשרות של ביצוע, אלא לפתרונות לשוניים בלבד. איך זה יבוצע? - ידאגו הטכנאים. אותו יום נמסרה לי הנבואה, כדרך הגורה, ואמרתי: אם כך דעתנו ודרכנו בסוגיה כמו תעתיק - נזכה בעוד עשר שנים לחזור אל השוקת השבורה. עשר שנים - לא נתקיים: חמש שנים נתקיים. ואני שואל האמנם אין כל אפשרות להחליט? להגיע לפשרה? האם גם בשאלה זו עלינו ליהרג עוד חמש שנים?

הא' בן-חיים: עלינו לדון לגופו של העניין. השאלה, אם א גדולה או קטנה, זה עניין טכני. אם האקדמיה רואה לתת סגול - נחליט על כך, ולא יהיו כאן דיונים על אופן הביצוע. לא אמרתי, שאין דואגים ולא מתחשבים.

הא' ברוידא: אין להכניס כאן נימים של קנאות פוליטית כמעט. בימי מלחמת העולם אמרנו "נילחם בהיטלר כאילו אין ספר לכן, ונילחם בספר הלבן כאילו אין היטלר". אל נא ניזקק לנימוקים חלקיים לטובת הצעה זו או אחרת. נדון בעניין לגופו. אני משוכנע, שאין לערבב בעניין הניקוד את הדאגה למדפיסים. הלוואי וידעו הסופרים לנקד, והמדפיסים ידפיסו. הנה הולכת ומשתרשת בבתי דפוס ובבתי הוצאה שיטת פוטון, שיטה שבה מסדרים אותיות מנוקדות, מעבירים לסרט, ומכאן

לגלופת דפוס (וכבר מדפיסים בשיטה זו עיתון יומי אנגלי בירושלים), ושיטה זו פותרת את בעיות הניקוד העברי בכלל, והתעתיק של מלים לועזיות בפרט. אין כל קושי טכני עד. כאן הסידור בחטיבה אחת, ולא כמו במונטייפ. אין ספק שלפנינו שאלה של זמן לא רב, עד שיוזכו העיתונות והספרות לטכניקה זו. דרושה אפוא הוראת שעה בלבד, ואין טעם להכניס מניה וביה אות חדשה, שהיא בניגוד לכל דרך האיות וההיגוי בעברית.

בעד הצעת הוועדה הצביעו לפני שנים רק 4 חברים, ושאר ההצעות קיבלו יותר קולות. לא משום שיש למישהו דבר נגד המציעים, אלא משום שהחברים הרגישו, שיש כאן הצעת שינוי, הפוצע בבשרה של הלשון.

הא' שלי דיבר על רוח הלשון בנימה של לגלוג. נשמעו נימוקים רבים נגד א' בסגול, אך הנימוק המכריע הוא, שיש כאן יצירת הגה שלם בפני עצמו, שאין פעולתו כפעולת התנועה לעיצור שלנו, 'בְּאֵר' (לציון 'בֵּר') ייקרא בעברית נכונה כעין 'בְּאֵר'.

לתקופת מעבר זו אני מציע אפוא להימנע מחידושים ולהיזקק לפי שעה בצורת עזר ששימשה דורות רבים, אולי בתיקון קל, זמני. e היווני-רומי נכתב בתלמוד ביו"ד, 'תיאטרון' ולפעמים בואו, 'גנוסיה'. אפשר להשתמש ביו"ד כאם קריאה, ברוח המסורת העברית, אולי בתוספת סימן זמני כלשהו מעליה. מלבד זאת אל"ף סגולה הופרכה על ידי הניסיון בקריאתם המסורתית של תלמידים שהורגלו ביסודות הלשון (הן גם קדמונים שהכניסו אל"ף כתבו שְׁמַאי, ולא 'שְׁמַאִי') - ואגב, גם על ידי ריבוי חטא על פשע, בהשרצת אל"פין סתם במקום שמתכוונים להגה e.

הא' בן-חיים: השאלה ברורה, ואין עלינו מורא המקרא וניקודו, אבל יש מסורת מסוימת, והיא הייתה לנגד עיני אנשים הכותבים במקומות מסוימים את יו"ד. אלה שלא רצו להשתמש ביו"ד הציעו לנקדה בניקוד עליון. הצעה זו לא נתקבלה. אנו צריכים להיות מעשיים ולפתור את השאלה בצורה שאינה פוגעת בדקדוק העברי. החלטת המליאה הקודמת לסמן בסגול בעינה עומדת. מי שיכול לכתוב בסגול - מותר לו, אלא שלא נמצאה דרך לכך. יש אפשרות שלא לסמן כלל, ואז אנו מתנגשים בצורות מסוימות כמו השם שפר, שאינך יודע לקראו. יש ניסיון מסוים של חוגים מסוימים לכתוב א בסגול. רואה אני להמליץ על הצעה זו, שאמנם לא זכתה להתקבל, בתנאי שלא נאמר שהיא מקוימת בכל מקום. הכלל עומד בעינו, שיש לסמן את התנועה בסגול, אבל כאשר אין בררה, משתמשים באל"ף סגולה. אני חושב, שהמסקנה תהיה שנצטרך לבדוק עניינים רבים: מה נעשה בשמות, שבמשך דורות נוהגים לכתוב אותם בלי א'.

הא' רבין: יש המלצה להניחם כך.

הא' בן-חיים: המליאה תקבל עקרונית שני דברים: מנקדים סגול בכל מקום, אם אפשר. אם אין אפשרות - מסמנים את התנועה באל"ף סגולה. נבדוק שמות של ערים, ארצות, אישים, שנוהגים לכתוב אותם באופן אחר. יש הצעה מפליגה של הא' דותן - שלא נצביע היום. אשאל את המליאה, אם היא חושבת, שיש לדחות את ההכרעה.

הא' דותן: אף על פי שהדיון לא הוכן כהלכה, לא זוהי הסיבה, שבגללה אני מבקש דחייה. אני מבקש להשהות את ההחלטה, מפני שאיננו יודעים, כיצד לסמן את תנועת e בסוף תיבה. אין לנו נתונים להחליט בשאלה זו. זה קשור בשאלה כיצד סומנה a בסוף תיבה.

הא' שלי: באות ה'. הוצע ה'.

הא' דותן: אני זוכר א'. יש לפניי נוסח בסטנסיל, וכו כתוב א'. ואין זו דרך טובה להגיע להחלטות לפי מה שאתה, הוא ואני זוכרים.

הא' שלי: אני מעיין בזיכרונות האקדמיה כרך י"ז. כתוב שם: "בעד תעתיק בסוף תיבה באות ה'-11. ההצעה לכתוב ה בסוף תיבה, נתקבלה" (עמוד 110).

הא' בן-חיים: כאשר אנו מחליטים, איך לסמן תנועת e, פירוש הדבר באמצע תיבה, בראש תיבה ובסוף תיבה.

	בעד ההצעה לדחות את ההכרעה לישיבה הבאה
6	ולהפסיק עכשיו את הדיון הצביעו
10	נגדה
3	נמנעו

הא' בן-חיים: ההחלטה על סימון התנועה בסגול שרירה וקיימת, ואינה דורשת הצבעה. זה מובן מאלי. במקום שאי אפשר לסמן את התנועה בסגול, ההצעה היא לסמן אותה באל"ף סגולה.

	בעד ההצעה לסמן את התנועה כנ"ל באל"ף
11	סגולה הצביעו
7	בעד ההצעה לסמן את התנועה כיו"ד
	בעד ההצעה לסמן את התנועה כיו"ד
5	סגולה באיזו צורה שהיא
1	נמנע

ההצעה לסמן את התנועה באל"ף סגולה נתקבלה.

הא' רבין: אני מבקש, שתמונה ועדה כדי לקבוע את הכללים המדויקים. חשוב שיתקבע ועדה כדי לקבוע את הכללים המדויקים, והמפורטים.

הא' בן-חיים: ועדת התעתיק קיימת. העניין יחזור אל ועדת התעתיק. אפשר לצרף את הא' דותן לוועדה.

הא' דותן: לא אוכל להשתתף בוועדה.

ישיבת המאה עשרים וארבע

ביום כ"ז באב תשל"ה בשעה 3.30 אחה"צ בבית האקדמיה בירושלים.

נוכחים: החברים האדונים אברמסון, אורבך, איתן, אירמאי, בן-חיים, א' הלקין, מלמד, מלצר, סדן, רבין, רצהבי, שבטיאל, שלי. המנהל האמרכלי הא' בן-מנחם חברי המזכירות הגב' קלאר והא' ויינר הא' קדרי הצטדק. הא' בלאו, מירסקי, רוזנטל ושירמן בחו"ל.

סדר-היום: בחירת חברים ומוסדות (מחצית המנהלה, ועדים ומועצת מערכת המילון).

1. האדונים מאיר-הלל בן-שמאי וגד בן-עמי צרפתי נבחרו לחברי האקדמיה.
2. האדונים אירמאי ודוּתן נבחרו לחברי המנהלה. הא' בלאו יכהן שנה נוספת במנהלה (לפי הצעה שהציע הא' אורבך לתיקון התקנון, וצ"ל: "חבר המנהלה שנמצא שנה תמימה בחוץ לארץ לרגל שכתון, אין אותה שנה עולה כמניין שנות כהונתו במנהלה"). (הערה: הא' איתן, א' הלקין ושירמן, שנבחרו למנהלה בסוף שנת תשל"ג - חברותם במנהלה נמשכת.)
3. האדונים י' בלאו, ז' בן-חיים, ג' גולדנברג, א' פורת, ח' שירמן נבחרו לוועד הדקדוק.
4. האדונים א' אבן-שושן, ש' אירמאי, ע' איתן, מ"ה בן-שמאי, ש' ייבין, ש' מלצר, ח' רבין ומ' שלי נבחרו לוועד המינוח.
5. האדונים ש' אברמסון, א"א אורבך, א' מירסקי, ד' סדן, ח' שירמן נבחרו לוועד הפרסומים.
6. האדונים א"א אורבך, י' בלאו, ז' בן-חיים, ע"צ מלמד, ד' סדן, ח' רבין, א' רוזנטל, ח' שירמן, נבחרו למועצת מערכת המילון ההיסטורי.
7. הא' בן-חיים: הואיל ונתעוררה השאלה אם בכלל נחוץ ועד אמרכלי לאקדמיה נוסף על המנהלה ומצד אחר קיומו של הוועד האמרכלי מעוגן בתקנון יש הצעה: תאריך המליאה את כהונת הוועד הזה לשנה אחת נוספת והמנהלה החדשה תכר את הבעיה ותביא את מסקנתה לישיבת המליאה בתשל"ו.

ההצעה נתקבלה

8. הא' בן-חיים, מסר שיו"ר הוועד להדרכה לשונית הא' דותן ערער על הצורך בו. והמנהלה הפורשת העבירה את הדיון בערעורו למנהלה החדשה העתידה להיבחר. (ובינתיים נבחרה). משום כך אין אנו מציעים לפי שעה לבחור חברים לוועד הזה.